Sygn. akt I A Ca 9/04

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 marca 2004 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Elżbieta Kuczyńska (spr.)
Sędziowie	:	SA Elżbieta Bieńkowska SA Irena Ejsmont - Wiszowata
Protokolant	:	Iwona Aldona Zakrzewska

po rozpoznaniu w dniu 17 lutego 2004 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa ***Syndyka Masy Upadłości (...) Company SA w B.***

przeciwko ***(...) Spółce z o.o. w B.***

o ustalenie

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 5 grudnia 2003 r. sygn. akt VII GC 403/03

I zmienia zaskarżony wyrok i powództwo oddala;

II zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 935 (dziewięćset trzydzieści pięć) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu za obie instancje.

UZASADNIENIE

Powód (...) Company S.A. w B. wnosił o stwierdzenie nieważności uchwały Zgromadzenia Wspólników (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w B., podjętej 23.12.2002 r., na mocy której zmieniono umowę spółki przez dodanie w jej § 11 nowych uregulowań w ust. 4 i 5 przewidujących umorzenie udziału wspólnika bez powzięcia uchwały Zgromadzenia Wspólników, w razie ogłoszenia jego upadłości, za wynagrodzeniem stanowiącym równowartość wartości księgowej udziału. Jako na podstawę tego powództwa wskazywał na przepisy art. 252 § 1 w zw. z art. 250 pkt.4 k.s.h. (k.3), nadto podnosił, że jego legitymację wyprowadzić możnaby było z art. 189 k.p.c. (k. 41).

Pozwana (...) Sp. z o.o. w B. wnosiła o oddalenie powództwa.

Sąd Okręgowy – Sąd Gospodarczy w Białymstoku wyrokiem z dnia 05.12.2003 r. ustalił, że uchwała Zgromadzenia Wspólników (...) Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w B. podjęta w dniu 23.12.2002 r., mocą której do § 11 umowy spółki dodano ustęp 4 i 5 przewidujący umorzenie udziału wspólnika bez powzięcia uchwały Zgromadzenia Wspólników w razie ogłoszenia upadłości, za wynagrodzeniem stanowiącym równowartość wartości księgowej udziału jest nieważna, wpis ostateczny ustalił na kwotę 250 zł i obciążył pozwanego obowiązkiem uiszczenia tego wpisu na rzecz Skarbu Państwa.

Sąd ten ustalił, że umową z dnia 3 lipca 2001 r. zawiązana została (...) Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w B.. Jej największym udziałowcem została (...) COMPANY S.A. w B. obejmując na (...) udziałów 2960 o wartości 1 480 000,00 złotych. W § 11 umowy ustalono, że udziały w spółce mogą być umarzane na podstawie uchwały Zgromadzenia Wspólników podjętej większością 2/3 głosów (ust. 1), że umorzenie udziałów może nastąpić z czystego zysku lub przez obniżenie kapitału zakładowego oraz, że o umorzeniu równomiernym do wszystkich udziałów decyduje Zgromadzenie Wspólników, zaś do umorzenia udziałów nierównomiernego niezbędna jest zgoda wszystkich wspólników (ust. 2) oraz, że w przypadku umorzenia udziałów wspólnikom przysługuje zwrot równowartości umorzonych udziałów według ich wartości bilansowej z dnia określonego uchwałą o umorzeniu, w terminie jednego miesiąca od dnia podjęcia uchwały, chyba że uchwała określi inny termin.

W dniu 23.12.2002 r. odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Wspólników spółki (...). Na Zgromadzeniu reprezentowany był cały kapitał zakładowy. Porządek obrad przewidywał m.in. dyskusję w przedmiocie podwyższenia kapitału zakładowego Spółki oraz zmiany umowy spółki i podjęcie w tym przedmiocie uchwał. W toku obrad w głosowaniu jawnym jednomyślnie, przy braku sprzeciwów podjęto uchwałę, mocą której do § 11 umowy spółki dodany został ust. 4 i 5 pozwalający na umorzenie udziału wspólnika bez powzięcia uchwały Zgromadzenia Wspólników, w razie ogłoszenia jego upadłości, za wynagrodzeniem stanowiącym równowartość wartości księgowej udziału.

W dniu 16.01.2002 r. (...) Company S.A. w B. złożyła podanie o otwarcie postępowania układowego, a w dniu 21.02.2003 r. o ogłoszenie upadłości. W dniu 28.04.2003 r. Sąd ogłosił upadłość spółki.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy wskazał, że rozwiązanie przewidziane w przepisie art. 199 § 4 k.s.h. ma na celu przeciwdziałanie niepożądanym sytuacjom naruszania uzasadnionych interesów niektórych wspólników, zwłaszcza tych, którzy nie mają w spółce wystarczająco mocnej pozycji prawnej lub faktycznej. Rozwiązaniem, które zapewni wspólnikom możliwość wycofania się ze spółki bez znaczniejszych strat jest wskazane umorzenie udziału.

Ustawodawca nie wyszczególnił jakiego rodzaju zdarzenia objęte zostały dyspozycją art. 199 § 4 k.s.h., ani nie określił jakie zdarzenia nie mogą być objęte tzw. automatycznym umorzeniem. W ocenie Sądu Okręgowego, nie oznacza to, że zainteresowani mogą dokonać zmiany umowy spółki i przyjąć każde zdarzenie prawne, w tym fakt ogłoszenia upadłości jako skutkujące umorzeniem udziałów. Skutki takiego zdarzenia w sposób odmienny regulują obowiązujące przepisy prawne i w istocie taka uchwała wspólników może zmierzać do pokrzywdzenia wierzycieli wspólnika pozwanej spółki, wobec którego miałaby zostać ogłoszona upadłość.

Zdaniem Sądu, syndyk nie należy do kręgu podmiotów, o których mowa w art. 250 k.s.h., a którym ustawodawca dał legitymację do wytoczenia powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników sprzecznej z ustawą na podstawie art. 252 k.s.h.

Wskazując, że jego roszczenie sprowadzało się do żądania stwierdzenia nieważności uchwały jako sprzecznej z przepisami prawa, że Sąd nie jest związany sformułowaniem konkluzji pozwu i kwalifikacją prawną dochodzonego żądania i zmieniając w wyroku brzmienie konkluzji pozwu oraz przyjmując inną kwalifikację prawną dochodzonego żądania w ramach zgłoszonej podstawy faktycznej powództwa nie narusza przepisu art. 321 § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy uznał za potrzebne rozważenie czy roszczenie powoda może znaleźć oparcie w przepisie art. 189 k.p.c.

W ramach tej podstawy wskazał, że z chwilą ogłoszenia upadłości upadły traci na rzecz syndyka prawo zarządu i rozporządzania swym majątkiem. Syndyk działa na rzecz masy upadłości i w interesie oraz na rzecz wszystkich

wierzycieli. Przepis art. 67 prawa upadłościowego odbiera poszczególnym wierzycielom prawo wytoczenia powództwa i przyznaje je tylko syndykowi.

Nadto przepis art. 56 prawa upadłościowego w celu zaskarżenia czynności prawnych upadłego zdziałanych ze szkodą wierzycieli dopuszcza odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Ma to umożliwić syndykowi odpowiednie skorzystanie z klasycznych instrumentów prawa cywilnego w celu zapewnienia bezpośredniej ochrony masy upadłości.

Sąd wskazał, że doktryna i orzecznictwo dopuszczają powództwo o ustalenie nieważności uchwały w wypadku jej bezwzględnej nieważności na podstawie art. 189 k.p.c. na zasadach ogólnych.

Zdaniem Sądu powód – syndyk zaskarżając uchwałę w interesie wszystkich wierzycieli miał interes prawny w żądaniu ustalenia, że sporna uchwała jest nieważna, gdyż narusza uregulowania zawarte w art. 20 i 90 prawa upadłościowego i miała na celu ich obejście.

To syndyk powinien być wyłącznie uprawnionym do dysponowania udziałami jakie posiada upadły w pozwanej spółce. Umorzenie automatyczne udziałów upadłego w spółce z ogłoszeniem upadłości powoduje wygaśnięcie uczestnictwa w spółce za równowartość odpowiadającą wartości księgowej, która odbiega w sposób istotny od wartości wolnorynkowej. W ocenie Sądu, argumenty te przemawiały za przyjęciem, że sporna uchwała była sprzeczna z powołanymi wyżej przepisami prawa i miała na celu obejście ustawy. Godziła w interesy przyszłych wierzycieli upadłego wspólnika. Wyłączała uprawnienie syndyka do dysponowania przedmiotowymi udziałami po ogłoszeniu upadłości, do czego byłby on wyłącnie uprawniony.

W ocenie Sądu syndyk mógł dochodzić ochrony na podstawie art. 189 k.p.c. niezależnie od przysługujących mu innych roszczeń np. w drodze skargi pauliańskiej, czy w trybie art. 67 prawa upadłościowego.

Dla wzmocnienia argumentacji Sąd Okręgowy powołał się również na przepisy art. 83 i 84 ustawy z dnia 28.02.2003 r. prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. nr 60, poz. 535) wskazując, że według nich nieważne są postanowienia umowy zastrzegające na wypadek ogłoszenia upadłości zmianę lub rozwiązanie stosunku prawnego, którego stroną jest upadły. Po ogłoszeniu upadłości zmiana lub wygaśnięcie stosunku prawnego, którego stroną jest upadły jest możliwe tylkko według przepisów ustawy, a czynności prawne dokonane z naruszeniem ustawy są bezskuteczne wobec masy upadłości nawet jeżeli umowa stron przewiduje inny skutek.

Powołując zatem jako podstawę swego rozstrzygnięci art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 k.c. Sąd powództwo uwzględnił.

Apelację od tego wyroku wniosła pozwana spółka. Zarzucając w niej naruszenie przepisów art. 321 § 1 k.p.c. i przepisów prawa materialnego tj. art. 252 § 1 zdanie drugie k.s.h. poprzez zastosowanie przy rozpoznawaniu sprawy art. 189 k.p.c., art. 536 prawa upadłościowego i naprawczego w zw. z art. 620 § 1 k.s.h. wnosiła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa oraz zasądzenie kosztów procesu za obie instancje.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest zasadna.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do zarzutu naruszenia przepisu art. 321 § 1 k.p.c., jako zarzutu natury procesowej, należy stwierdzić, że nie był on uzasadniony. Orzeczenie bowiem o ustaleniu nieważności uchwały jest de facto orzeczeniem o stwierdzeniu jej nieważności, różnica jaka zachodzi w sentencji wyroku w odniesieniu do petitum pozwu jest różnicą o znaczeniu wyłącznie terminologicznym, wynikającą z dostosowania sentencji do brzmienia przepisu ustawy przyjętego przez Sąd jako podstawa materialna rozstrzygnięcia (art. 189 k.p.c.), podczas, gdy w pozwie żądanie terminologicznie było dostosowane do przepisu ustawy powołanego jako podstawa powództwa przez powoda (art. 252 § 1 k.s.h.). W obu wypadkach wyrok Sądu ma charakter deklaratoryjny i potwierdza tylko istniejący stan rzeczy. Nie wchodząc w tym miejscu w problem zasadności zastosowania przez Sąd I instancji podstawy materialno-prawnej z art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c., za słuszny co do zasady należy uznać wyrażony przez Sąd I instancji pogląd, iż nie

narusza przepisu art. 321 § 1 k.p.c. przyjęcie innej, niż wskazana przez powoda podstawy prawnej żądania, ani nadanie mu innego brzmienia, sformułowania. Istota uregulowania zawartego we wskazywanym wyżej przepisie sprowadza się do tego, że Sąd nie może zasądzić czego innego niż chciał powód, ani więcej. Tylko w takim ujęciu jest związany żądaniem pozwu i podstawą faktyczną powództwa.

W sprawie niniejszej nie można stwierdzić, że Sąd I instancji wyszedł poza granice ochrony prawnej dochodzonej przez powoda, tym bardziej, że jak wynika z protokołu rozprawy powód uważał swoje powództwo za znajdujące oparcie także w przepisie art. 189 k.p.c. Skarżący nie wykazał także wyjścia przez Sąd Okręgowy poza podstawę faktyczną powództwa.

Ustalony przez Sąd Okręgowy stan faktyczny nie jest sporny i znajduje oparcie w materiale sprawy, stąd Sąd Apelacyjny ustalenia tego Sądu przyjmuje za własne i uznaje za zbędne przytaczanie ich w tym miejscu.

Przechodząc zaś do oceny prawnej, należy wskazać, że w pierwszym rzędzie konieczne jest zajęcie stanowiska, jaki stan prawny znajduje zastosowanie przy rozstrzyganiu sprawy. Zaskarżona uchwała, jak słusznie podnosi skarżący, zapadła w okresie obowiązywania ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz. U. nr 94, poz. 1037 ze zm.) i przepisy tej ustawy do niej będą miały zastosowanie (art.620 § 1 k.s.h.). Z kolei upadłość wspólnika pozwanej spółki została ogłoszona pod rządem rozporządzenia Prezydenta R. z dnia 24.10.1934 r. – Prawo upadłościowe (tekst jednolity Dz. U. z 1991 r., nr 118, poz. 512 ze zm.), co zgodnie z przepisem art. 536 obecnie obowiązującego od 01.10.2003 r. prawa upadłościowego i naprawczego (Dz. U. 2003 r., nr 60, poz. 535) uzasadnia zastosowanie do oceny prawnej przepisów rozporządzenia z 1934 r. Kwestia ta nie została wyraźnie wyjaśniona przez Sąd Okręgowy, ale pośrednio z motywów jego rozstrzygnięcia wynika, że sprawa była rozpoznawana na gruncie właściwych przepisów. Powołanie w końcowej części uzasadnienia przepisów prawa upadłościowego i naprawczego obecnie obowiązującego (art. 83 i 84 ustawy z dnia 28.02.2003 r.) służyło jedynie wzmocnieniu argumentacji opartej o zastosowanie właściwych przepisów. Z tego względu nie mógł być uznany za uzasadniony także zarzut naruszenia przepisu art. 536 prawa upadłościowego i naprawczego – ustawy z dnia 28.02.2003 r. i art. 620 § 1 kodeksu spółek handlowych.

Trafne jest przy tym stanowisko Sądu I instancji, że Syndyk masy upadłości wspólnika spółki pozwanej nie jest podmiotem legitymowanym do zaskarżenia uchwały tej spółki w trybie przewidzianym w art. 252 § 1 k.s.h. W orzecznictwie niejednokrotnie wyrażany był pogląd, który podziela także Sąd Apelacyjny, że nie jest on następcą prawnym upadłego (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach I A Cr 712/95 – O.S.A. 1998/2/8). Jego rola sprowadza się zasadniczo do objęcia majątku upadłego, zarządzania tym majątkiem i przeprowadzenia jego likwidacji (art. 90 § 1 Prawa upadłościowego). Z chwilą ogłoszenia upadłości upadły nie stracił ani osobowości prawnej, ani prawa własności swego majątku, a jedynie prawo zarządzania tym majątkiem. Należy przy tym wskazać, że przyjęcie poglądu odmiennego również prowadziłoby w niniejszej sprawie do oddalenia powództwa opartego o przepis art. 252 §1 k.s.h. z uwagi na brak przesłanki określonej przepisem art. 250 pkt. 2 k.s.h.- w postaci głosowania przeciwko uchwale i żądania zaprotokołowania sprzeciwu, a także z uwagi na wygaśnięcie prawa do wniesienia powództwa wskutek upływu terminu do jego wytoczenia (art. 252 § 3 k.s.h.), bowiem konsekwentnie należałoby wówczas przyjąć, że termin ten biegł od dnia podjęcia uchwały.

Przepis art. 250 k.s.h. nie daje syndykowi także samodzielnej i niezależnej od uprawnienia upadłego wspólnika legitymacji do zaskarżenia uchwały podjętej przed ogłoszeniem upadłości wspólnika w trybie art. 252 § 1 k.s.h. Krąg podmiotów legitymowanych został przez ustawodawcę zamknięty i z uwagi na szczególny charakter unormowania nie jest możliwym jego poszerzanie.

Pozostaje zatem do rozważenia problem, czy uchwała wspólników może być zakwestionowana przez syndyka na podstawie art. 189 k.p.c.

Przyjmując taką możliwość Sąd Okręgowy w swoich rozważaniach odwołał się do poglądów doktryny i orzecznictwa, które wyrażone zostały na tle innego stanu prawnego tj. pod rządem Kodeksu handlowego z 1934 r., natomiast pominął milczeniem uregulowanie zawarte w art. 252 k.s.h., zdanie drugie. Wynika z niego, że art. 189 Kodeksu postępowania

cywilnego nie stosuje się. Dokonując wykładni tego przepisu należy mieć na względzie, że pod rządem Kodeksu handlowego problematyka „zaskarżalności" uchwał wspólników unormowana była nieco odmiennie, niż w Kodeksie spółek handlowych. Poprzednio problematykę regulował przepis art. 240 § 1 i 2 k.h. dając prawo do wytoczenia powództwa o unieważnienie uchwały powziętej wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki oraz do zaskarżenia uchwały nawet w przypadku zgodności uchwały z przepisami prawa i postanowieniami umowy spółki, jeżeli uchwała ta wbrew dobrym obyczajom kupieckim godzi w interesy spółki lub ma na celu pokrzywdzenie wspólnika. Obecnie wskazanemu celowi służą dwa powództwa z wyraźnie wyodrębnionymi przesłankami ich wytoczenia:

- o uchylenie uchwały (art. 249 § 1) sprzecznej z umową (statutem) lub dobrymi obyczajami i godzącej w interesy spółki lub mającej na celu pokrzywdzenie wspólnika,
- o stwierdzenie nieważności uchwały (art. 252 §1 k.s.h.) sprzecznej z ustawą.

Można więc stwierdzić, że obecnie kwestia „zaskarżalności" uchwał została uporządkowana.

Na gruncie przepisów Kodeksu handlowego problematyka, czy dopuszczalne jest wytoczenie powództwa o ustalenie nieważności uchwały wspólników poza trybem przewidzianym w art. 240 k.h. i przez podmioty nie wymienione w § 3 tego przepisu była przedmiotem wielu kontrowersji w literaturze prawniczej, nie była też jednolicie postrzegana w orzecznictwie. Niektórzy autorzy dopuszczali taką możliwość i wskazywali, że uchwała dotknięta istotnymi wadami nie może być traktowana jako ważna i jedynie „zaskarżalna" (por. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja w „Kodeks handlowy. Komentarz", Warszawa 1998, t. I str.1086, t. II str. 806, 814, M. Allerhand:"Kodeks handlowy. Komentarz", Wydanie V, PPU „PARK" Sp. z o.o. Bielsko – Biała, str.359). Wyrażano pogląd, że uchwała taka jest bezwzględnie nieważna i każdy, kto wykaże interes prawny może domagać się ustalenia jej nieważności na zasadach ogólnych. Z kolei przeciwnicy tego stanowiska wskazywali, że przepis art. 240 k.h. ma charakter normy szczególnej wobec art. 58 § 1 k.c. i przewiduje inny, niż bezwzględna nieważność, skutek w razie sprzeczności uchwały z ustawą. Wskazywano, że przypadki nieważności decyzji organów spółki z mocy prawa są wyraźnie uregulowane w przepisach Kodeksu handlowego (np. art. 254 § 2, art. 262 § 2) oraz , że przyjmowanie dopuszczalności ustalania nieważności uchwały w trybie powództwa z art. 189 k.p.c., nieograniczonego czasowo, zagrażałoby w sposób oczywisty bezpieczeństwu obrotu i powodowałoby niepewność większości działań gospodarczych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach I A Cr 239/93 – OSA i SN 1994/2/14).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, należy przyjąć, że spór ten aktualnie stał się bezprzedmiotowy. W poprzednim stanie prawnym nie było regulacji analogicznej do zawartej w art. 252 § 1 k.s.h. Nie było również uregulowania analogicznego do obecnego przepisu art. 252 §4 k.s.h. Można stwierdzić, że obecnie ustawodawca przyjął, że uchwała wspólników może być dotknięta sankcją nieważności bezwzględnej, jednocześnie jednak utrzymał zamknięty krąg podmiotów, które mogą domagać się stwierdzenia nieważności uchwały i ograniczenie czasowe wytoczenia powództwa. Wyraźnie wykluczył możliwość ustalania nieważności uchwały na podstawie materialno - prawnej innej, niż uregulowana w Kodeksie spółek handlowych. Tym samym dopuścił przez wzgląd na bezpieczeństwo obrotu i pewność działań gospodarczych możliwość funkcjonowania, obowiązywania w obrocie uchwały sprzecznej z przepisami prawa, o ile nie została ona we właściwym czasie i przez legitymowany podmiot zaskarżona.

Uregulowanie w Kodeksie spółek handlowych w sposób odmienny, niż w prawie cywilnym materialnym kwestii przyczyn nieważności czynności prawnej jaką jest uchwała wspólników (poprzez odmienne uregulowanie podstaw jej nieważności w porównaniu z art. 58 § 1 i 2 kc) połączone zostało z odmienną regulacją także w zakresie innych kwestii materialnoprawnych związanych z ochroną prawną przed „nieważną" uchwałą (legitymacja czynna do „zaskarżenia" uchwały, wygaśnięcie prawa do wytoczenia powództwa, wyraźne wyłączenie stosowania art. 189 kpc, który jest normą o charakterze materialnym). Biorąc to pod uwagę i mając na względzie przepis art. 2 k.s.h., który dopuszcza stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego tylko w sprawach nieuregulowanych w Kodeksie spółek handlowych, można zatem stwierdzić, że powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników nie może być uwzględnione w oparciu o przepis art.189 k.p.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c.

Taki stan rzeczy powoduje, że trafny jest zarzut apelacji wymieniony jako pierwszy tj. naruszenia art. 252 § 1 zdanie drugie k.s.h.. W konsekwencji zajęcia takiego stanowiska zbędne dla rozstrzygnięcia sprawy jest szczegółowe roztrząsanie kwestii, czy podjęta w dniu 23.12.2002 r. uchwała jest sprzeczna z ustawą albo ma na celu obejście przepisów ustawy.

Mając powyższe na uwadze na mocy art. 386 § 1 k.p.c. i art.. 98 § 1 k.p.c. orzeczono, jak w sentencji.